

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
Dabaszinātņu un matemātikas fakultāte
Matemātikas katedra

Studiju kurss

SKAITĻU TEORIJA

6.lekcija

Docētājs: Dr. P. Daugulis

2012./2013.studiju gads

Saturs

1. Atlikumu sakaitīšanas īpašības	4
1.1. Grupas	4
1.1.1. Pamatdefinīcijas	4
1.1.2. Aditīvais pieraksts	5
1.1.3. Apakšgrupas	5
1.1.4. Cikliskās apakšgrupas	6
1.2. $\mathbb{Z}$ un atlikumu aditīvo grupu īpašības	7
1.2.1. Pamatfakti	7
1.2.2. Aditīvo grupu cikliskās apakšgrupas	8
1.2.3. Atlikumu aditīvās grupas apakšgrupu klasifikācija	12
2. 5.mājasdarbs	14
2.1. Obligātie uzdevumi	14
2.2. Paaugstinātas grūtības un pētnieciska rakstura uzdevumi	15

Lekcijas mērķis:

- apgūt svarīgas algebriskas struktūras - grupu pamatjēdzienus,
- apgūt atlikumu aditīvo grupu īpašības.

Lekcijas kopsavilkums:

- var definēt divas svarīgu algebrisku struktūru: grupas, apskatīt to vienkāršākās īpašības,
- atlikumu aditīvajā grupā var pilnībā saprast apakšgrupu tipus.

Svarīgākie jēdzieni: grupa, aditīvais pieraksts, apakšgrupa, cikliska apakšgrupa, aditīvās grupas cikliska apakšgrupa, cikliskas apakšgrupas ģenerators.

Svarīgākie fakti un metodes: atlikumu aditīvās grupas eksistence, aditīvo grupu ciklisko apakšgrupu īpašības, atlikumu aditīvās grupas apakšgrupu klasifikācija.

1. Atlikumu sakaitīšanas īpašības

1.1. Grupas

1.1.1. Pamatdefinīcijas

Par *grupu* sauc kopu G , kurā ir uzdota viena bināra (divu argumentu) operācija

$$G \times G \rightarrow G,$$

$$(x, y) \mapsto xy$$

kas apmierina šādas īpašības:

- operācija ir asociatīva: $(xy)z = x(yz)$, $\forall x, y, z$,
- $\exists$ neitrālais (vienības) elements e : $xe = ex = x$, $\forall x \in G$,
- $\forall x \in G \exists y = x^{-1} \in G$ (x inversais elements): $xy = yx = e$.

Grupās operāciju apzīmē ar kādu atdalošo simbolu $(\cdot, *, +)$.

Ja operācija ir komutatīva, tad grupu sauc par *komutatīvu* (*Ābela grupu*). Mēs šajā kursā sākot ar šo vietu strādāsim ar komutatīvajām grupām.

1.1.2. Aditīvais pieraksts

Komutatīvām grupām bieži lieto *aditīvo pierakstu* -

- par atdalošo simbolu izmanto $+$ vai līdzīgu simbolu,
- neitrālo elementu apzīmē ar 0 ,
- inverso elementu $-x$.

1.1. piemērs. $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Q}$, $\mathbb{R}$, $\mathbb{C}$ ar saskaitīšanas operāciju ir komutatīvas grupas. $(m\mathbb{Z}, +)$ ir komutatīva grupa. Vektoru kopa ar vektoru saskaitīšanas operāciju ir grupa.

1.1.3. Apakšgrupas

Grupas apakškopu H sauksim par G *apakšgrupu* ($H \leq G$), ja

1. $\begin{cases} h \in H \\ h' \in H \end{cases} \implies h + h' \in H;$
2. $h \in H \implies -h \in H;$
3. $e \in H.$

1.1.4. Cikliskās apakšgrupas

Fiksēsim $a \in G$. Kopu $\{0, \pm a, \pm 2a, \pm 3a, \dots\}$ sauc par *ciklisku apakšgrupu ar ģeneratoru a* , apzīmē ar $\langle a \rangle$.

Par a kārtu sauc mazāko $n \in \mathbb{N}$ tādu, ka $n \cdot a = 0$, ja tāds eksistē. Ja tāds n neeksistē, a kārtā ir ∞ .

1.1. piezīme. Ja $A = \mathbb{Z}/m$, tad $\langle a \rangle = \{a, 2a, \dots, \underbrace{na}_{=0}\}$.

$$-a = (n - 1)a,$$

$$-2a = (n - 2)a, \dots$$

1.2. $\mathbb{Z}$ un atlikumu aditīvo grupu īpašības

1.2.1. Pamatfakti

1.1. teorēma.

1. $(\mathbb{Z}, +)$ ir komutatīva grupa.
2. $\forall m \in \mathbb{Z}$: $(\mathbb{Z}/m, +)$ ir komutatīva grupa (*atlikumu aditīvā grupa*).

PIERĀDĪJUMS

1. Skaitļu un atlikumu klašu saskaitīšana ir asociatīva un komutatīva.

$0 \in \mathbb{Z}$ un $[0] \in \mathbb{Z}/m$ ir neitrālie elementi.

$\forall x \in \mathbb{Z} : x + (-x) = 0 \equiv 0 \pmod{m} \implies -[x] = [-x] \implies$ klases $[x]$ inversais elements ir klase $[-x]$. ■

1.2. piezīme. Atlikumu aditīvajām grupām vienmēr izmanto aditīvo pierakstu. Tālāk parasti identificēsim x un $[x]$.

1.2.2. Aditīvo grupu cikliskās apakšgrupas

1.2. teorēma. (ciklisko apakšgrupu īpašības) $A \in \{\mathbb{Z}, \mathbb{Z}/m\}$, $m \in \mathbb{Z}$.

- $\forall a \in A : \langle a \rangle \leq A$.
- $\langle 1 \rangle = A$ (A ir cikliska grupa ar ģeneratoru 1).
- $a|b \implies \langle b \rangle \leq \langle a \rangle$.

PIERĀDĪJUMS

1. Slēgtums: $(na) + (n'a) = (n + n')a \in \langle a \rangle$.

Neitrālais elements: $0 \cdot a = 0 \implies 0 \in \langle a \rangle$.

Inversie elementi: $na + (-n)a \equiv 0 \implies -(na) \in \langle a \rangle$.

2. $\langle 1 \rangle \subseteq A$.

$\forall n \in \mathbb{Z} : n = n \cdot 1 \implies A \subseteq \langle 1 \rangle \implies \langle 1 \rangle = A$.

3. $a|b \implies b = aq \implies \forall n \in \mathbb{Z} : nb = (nq)a \implies nb \in \langle a \rangle$. ■

1.3. teorēma. (ciklisko apakšgrupu īpašības atlikumu aditīvajās grupās) $m \in \mathbb{Z}$, $m \geq 2$.

$$1. \langle a \rangle = \langle LKD(a, m) \rangle.$$

$$2. \langle a \rangle = \langle a' \rangle \iff LKD(a, m) = LKD(a', m).$$

$$3. |\langle a \rangle| = \frac{m}{LKD(a, m)}.$$

PIERĀDĪJUMS

1. $LKD(a, m) = d$. No iepriekšējās teorēmas seko, ka $\langle a \rangle \leq \langle d \rangle$.

Saskaņā ar lineārās kombinācijas īpašību

$$d = ua + vm \implies d \equiv ua \pmod{m} \implies$$

$$\forall n \in \mathbb{Z} : nd \equiv n(ua) \equiv (nu)a \pmod{m} \implies \langle d \rangle \leq \langle a \rangle \implies \langle d \rangle = \langle a \rangle.$$

2. Apzīmēsim $LKD(a, m)$ ar d , $LKD(a', m)$ ar d' . Saskaņā ar iepriekšējo apgalvojumu

$$(d = d') \implies \langle a \rangle = \langle d \rangle = \langle d' \rangle = \langle a' \rangle.$$

$$\langle a \rangle = \langle a' \rangle \implies \langle d \rangle = \langle d' \rangle \iff \begin{cases} \langle d \rangle \leq \langle d' \rangle \\ \langle d' \rangle \leq \langle d \rangle \end{cases} \implies \begin{cases} \exists n' \in \mathbb{Z} : d \equiv n'd' \pmod{m} \\ \exists n \in \mathbb{Z} : d' \equiv nd \pmod{m} \end{cases} \implies \begin{cases} d = n'd' + mq' \\ d' = nd + mq \end{cases} \implies$$

$$\begin{cases} d \equiv 0 \pmod{d'} \\ d' \equiv 0 \pmod{d} \end{cases} \implies \begin{cases} d' \mid d \\ d \mid d' \end{cases} \implies d = d'.$$

3. Apzīmēsim $d = LKD(a, m)$, $n = \frac{m}{d}$. $\langle a \rangle = \langle d \rangle$.

$$LKD(d, m) = d \implies \frac{m}{LKD(d, m)} \cdot d = m \equiv 0 \pmod{m} \implies |\langle a \rangle| = |\langle d \rangle| \leq n.$$

Apskatīsim $S = \{d, 2d, \dots, (n-1)d, \underbrace{nd}_{=0}\}$. Pierādīsim, ka $|S| = n$.

$$\exists u, v \in \{1, \dots, n\} : \begin{cases} u > v \\ ua \equiv va \pmod{m} \end{cases} \implies \underbrace{(u - v)}_{=w} d \equiv 0 \pmod{m}.$$

$$\begin{cases} 0 < w < n \\ wd \equiv 0 \pmod{m} \end{cases} \implies \begin{cases} 0 < wd < m \\ wd = mq \end{cases} \implies \text{- pretruna. } \blacksquare$$

1.3. piezīme. Seko, ka ir savstarpēji viennozīmīga atbilstība starp m dalītājiem un $\mathbb{Z}/m$ apakšgrupām.

1.2. piemērs. $\mathbb{Z}/20$. Apakšgrupas: $\langle 0 \rangle, \langle 1 \rangle, \langle 2 \rangle = \langle 6 \rangle, \langle 4 \rangle = \langle 8 \rangle, \langle 5 \rangle, \langle 10 \rangle$.

1.2.3. Atlikumu aditīvās grupas apakšgrupu klasifikācija

1.4. teorēma. $A \in \{\mathbb{Z}, \mathbb{Z}/m\}$, $m \in \mathbb{Z}$.

$$\forall H \leq A, H \neq \{0\} : \left(\exists g \in A : \langle g \rangle = H \right).$$

PIERĀDĪJUMS

$A = \mathbb{Z}$ Dota $H \leq \mathbb{Z}$. Apskatīsim minimālo $g \in H$, $g > 0$.

Saskaņā ar iepriekšējo teorēmu $\langle g \rangle \leq H$. Pierādīsim, ka $\langle g \rangle = H$.

Pieņemsim pretējo: $\langle g \rangle \subsetneq H \implies \exists x \in H : ng \neq x, \forall n \in \mathbb{Z}$.

Izdalīsim x ar g :

$$x = qg + r, \text{ kur } 0 \leq r \leq g - 1.$$

$$\begin{cases} x \in H \\ g \in H \end{cases} \implies x - qg = r \in H.$$

$r = 0 \implies x = qg$ - pretruna ar to, ka $x \notin \langle g \rangle$.

$r > 0 \implies$ pretruna, jo g ir minimālais pozitīvais H elements.

$$A = \mathbb{Z}/m$$

Izmantosim kanonisko PAK $\{0, 1, \dots, m-1\}$.

Dota $H \leq \mathbb{Z}/m$. Apskatīsim minimālo $b \in H$.

Saskaņā ar 1. $\langle b \rangle \leq H$.

Pierādīsim, ka $\langle b \rangle = H$.

Pieņemsim pretējo: $\exists x \in H : nb \not\equiv x \pmod{m}, \forall n \in \mathbb{Z}$.

Saskaņā ar lineārās kombinācijas īpašību $\exists u, v \in H :$

$$\underbrace{LKD(b, x)}_{=d} = \underbrace{ub}_{\in H} + \underbrace{vx}_{\in H} \implies d \in H.$$

$d < b \implies$ pretruna, jo tad b nav minimālais elements.

$d = b \implies b \mid x \implies \exists n \in \mathbb{Z} : x = nb \implies x \equiv nb \pmod{m}$ -
pretruna. ■

2. 5.mājasdarbs

2.1. Obligātie uzdevumi

5.1 Atrast visas apakšgrupas, to ģeneratorus un elementu skaitu.

(a) $\mathbb{Z}/28$;

(b) $\mathbb{Z}/72$.

5.2 Atrisināt vienādojumus

(a) $2x \equiv 1 \pmod{21}$;

(b) $15x \equiv 18 \pmod{24}$;

(c) $27x \equiv 28 \pmod{36}$.

(Norādījums: izmantojiet zināmos faktus par $\mathbb{Z}/m$ apakšgrupām)

5.3 Atrast $\sum_{n=1}^{m-1} n = 1 + 2 + \dots + (m-1) \pmod{m}$.

2.2. Paaugstinātas grūtības un pētnieciska rakstura uzdevumi

5.4 Doti $m, a \in \mathbb{Z}/m$. Ar ko ir vienāda a kārta? (Par komutatīvas grupas G elementa g kārtu sauc mazāko $n \in \mathbb{N} \cup \{0\} : n \cdot a = 0$).